

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME ÖĞRENCİLERİNİN SÖZLÜK KULLANMA ALIŞKANLIKLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. Havva YAMAN*

ÖZ: Bu araştırmanın amacı, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıklarının belirlenmesidir. Araştırmanın nicel örneklemini Sakarya ili Hendek ilçesindeki ilköğretim okullarında öğrenim gören 407 öğrenci; nitel çalışma grubunu ise 10 Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada nicel ve nitel araştırma tekniklerinin birlikte yer aldığı ‘çoklu metot’ kullanılmıştır. Nicel veriler, “Öğrencilerin bilinmeyen kelimelerde sözlük kullanma alışkanlıklarını belirleme anketi” ile nitel veriler ise Türkçe öğretmenleriyle yapılan görüşmelerle elde edilmiştir. Araştırmanın nicel verileri, SPSS 13.0 istatistik programı aracılığıyla; nitel verileri ise içerik analizi tekniği ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin büyük bir kısmının, okudukları metinlerde anlamını bilmediği kelimeler için metnin bağlamından hareketle anlamı tahmin etmek yerine hemen sözlüğe baktıkları; diğer yandan öğrencilerin ders dışı okuma etkinliklerinde sözlük kullanmaya yönelik olumlu tutum geliştirmedeği belirlenmiştir. Öğrencilerin sözlük kullanma bilincini ve alışkanlığını geliştirmeye yönelik birtakım öneriler dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sözlük Kullanma Alışkanlığı, İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri

On the Evaluation of the Primary Education Second Level Students’ Dictionary Use Habits

ABSTRACT: The purpose of this study is to identify habits of primary second stage student’s use of dictionary. The quantitative sample of this study is composed of 407 students who study in primary schools in Sakarya province, Hendek District and the qualitative working group of this study is composed of 10 Turkish teachers. In this study, multiple methods were used which both had qualitative and quantitative research techniques together. Quantitative data was gathered by “survey which identifies using dictionary habits of students when they came across an unknown word”; besides qualitative data was obtained by interviewing

* Sakarya Üni. Eğt. Fak. Türkçe Öğr. Böl. hyaman@sakarya.edu.tr

with Turkish teachers. Quantitative data of the study was analyzed by the means of SPSS 13.0 statistics program. Moreover, the qualitative data was evaluated by the content analysis method. As a result of this study, it was determined that a large proportion of the students prefer looking up in dictionary instead of guessing the meaning of the unknown words in the text. However they develop in the extracurricular reading activity a negative attitude towards the use of dictionary. Some recommendations were made to develop the student's awareness and habits for use of dictionary.

Key Words: Using Dictionary Habits, Lower Secondary School Students

GİRİŞ

Öğrencilerin etken ve edilgen dağarcığında var olan kelime sayısı, okuduğunu anlama becerisini doğrudan etki etmekte; diğer yandan okuma etkinlikleri, onların yeni kelimeler öğrenmesine zemin hazırlamaktadır.

Kelime dağarcığı, bireyin öğrenme yaşantısı sonucunda bellekte depolanan birikimini ifade etmektedir. Kelime dağarcığının zenginliği; insan ilişkileri, öğrenme başarısı bakımından öğrencilere üstünlük sağlamaktadır (Kavcar-Oğuzkan vd, 1998: 7; Özbay-Melanlıoğlu 2008: 33). Bireylerin doğdukları andan başlayarak edindikleri kelimelerden oluşan kelime dağarcığı, resmî öğretim süreciyle birlikte artarak gelişimini sürdürür.

Kelime edinimi, öğrenenin aktif rolüne bağlı olarak geliştirilen uyarıların belli kategorilere ayrılmasıyla elden edilen düşüncelerden kavramlara ulaşma sürecidir (Fisher 1995: 182; Ülgen 1996: 45). Kelime öğretimi ise kelimenin adı, tanımı, özellikleri ve örnek kullanımına ilişkin bilgileri içerir (Orlich-Harder vd. 2001: 178). Genel olarak anlam, bireylerin yaşam deneyimleri yoluyla oluşan his, düşünce ve davranışların bütünüdür (Novak 1998: 35; Wood 1999: 122). Anlam oluşturma ise kelimelerin örnek kullanımından hareketle anlama yönelik çıkarımda bulunma sürecidir (Joyce-Calhoun vd. 2000: 48). Yeni karşılaşılan kelimelerin anlamı ya o kelimenin yer aldığı metnin bağlamından hareketle öğrenilir ya da bunun yeterli gelmediği durumlarda sözlüklere başvurulur.

Öğrencilerin bilinmeyen kelimeleri bağlamdan hareketle anlamlandırırken dört farklı ortamla karşılaşabilir: (a) *yanıltıcı bağlam* (öğrenciye hedef kelimenin anlamını yanlış gösteren bağlam); (b) *yönlendirme bağlam* (öğrenciye hedef kelimenin anlamına özgü ipucu sunmayan bağlam); (c) *genel bağlam* (öğrenciye hedef kelimenin genel kategorisi hakkında ipucu sunan bağlam) (ç) *yönlendirici bağlam* (öğrenciyi özellikle hedef kelimenin doğru ve özel anlamına yönlendiren bağlam. Son yıl-

larda öğrenciyi hedef kelimenin anlamına kasıtlı olarak yönlendirme amacıyla oluşturulmuş olan *pedagojik bağlam* kavramı ortaya atılmıştır (Gardner 2007: 333-334). Bağlam temelli kelime öğretiminde, anlamlandırma etkinliklerini; öğrencinin bilişsel süreç becerileri, metindeki ipuçları ve yaşama ilişkin deneyimleri etkilemektedir.

Ders kitaplarındaki cümlelere temel kelimelerin yerleştirilmesi öğrenme ve anlama açısından büyük önem taşımaktadır. Bu konuda yapılan araştırma sonuçları, cümlenin başındaki kelimelerin cümlenin sonundaki kelimelere göre daha iyi öğrenildiğini ortaya çıkarmıştır (Güneş 2003: 45-46). Yeni karşılaşılan kelimelerin asıl ve doğru anlamı, cümlenin yer aldığı metnin bütününe incelenmesiyle elde edilir. İnceleme sırasında, metnin düşünce yapısını oluşturan kelimelerin asıl anlamının sözün gelişinden eksiksiz ve iyi anlaşılması durumunda sözlük gibi kaynak eserlerden yararlanma yoluna gidilmektedir (Sağır 2002: 47).

Anlayış, yaklaşım, zihniyet farklarını ortadan kaldırmak ve bir ortak kültür paydası oluşturmak üzere kavramların tanımlarının bir bakıma korunması kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelerle; yaygınlaştırılıp yaşatılması ise örgün eğitim ve yaygın eğitim aracılığıyla olmaktadır. Kavramların hem yaygınlaştırılıp yaşatılmasını hem zenginleştirilip korunmasını sağlayıcı önde gelen etkenlerden biri ise sözlüklerdir (Tural 2002: 60). Sözlük, kelimelerin anlam içeriklerini tanımlar (Mackey 1969: 73). Sözlükler baştan sona kadar okunan kitaplar değildir ama onların dilin anayasası olmak gibi çok önemli bir görevi vardır. Çünkü sözlük, yalnız dilin söz varlığını toplamakla kalmaz; dili korur, onu bozulup yozlaşmaktan kurtarır. Bu özellikleriyle dilin yapı taşı denilebilecek üstün bir değer taşır (Böler 2006: 102). Sözlükler, aynı dili konuşan bireylerin ortak kelime dağarcığını belirleyen temel kaynaklardır.

Kelime dağarcığını artırıcı etkinliklerden biri de sözlük kullanma alışkanlığıdır (Demir, 2006: 15). Alışkanlık aynı hareketin tekrar edilmesiyle kazanılmış belirli bir yol içinde davranma eğilimidir (Akçamete 1999). Bu bağlamda *sözlük kullanma alışkanlığı*, bireyin okuduğu metinlerde karşılaştığı ve anlamını bilmediği kelimeler için sözlüğe bakma eğiliminin süreklilik gösteren bir davranış biçimine dönüşmüş hâli olarak tanımlanabilir.

Kelimenin anlamının bağlamdan çıkarılmasının gerçekleşmediği durumlarda sözlükler kullanılmaktadır (Nunan 1998: 128; Robb 2003: 214). Sözlük kullanımı, öğrenciyi bağlamdan hareketle kelimenin anlamını bulamadığı durumlarda kaynak olma özelliği taşıdığı gibi kelime öğrenimini ders dışında da sürdürme açısından özerklik tanımaktadır (Gairns-Redman 1986: 79). Anlamı öğrenilmiş bir kelimenin söz konusu anlamının belirli bir süre sonra hatırlanmasında geriye dönüp metin içeri-

sindeki bağlama bakmak yerine sözlüklerden yararlanmak daha kolaydır (Beech 2004: 21).

Sözlük kullanmak, öğrenciler için zevkli bir iştir; bilmediğini öğreneceği bir kaynağı kullanabilmekten güven de duyar (Göğüş 1978: 368). Sözlükten yararlandırma, öğrencileri üzerinde çalışan sözcüğün değişik özelliklerini sözlük yoluyla buldurma, bunlar üzerinde düşünürme demektir. Sözlüğün öğrenene; gözlem yapma, karşılaştırma, inceleme, kontrol etme ve dönüt alma, doğrulama (düzeltme), algılama kolaylığı ve üretim yaşantıları sağladığı gözlenmiştir. Başarma umudu ve merak duygusunun dil öğretiminde sözlük yoluyla karşılanması, kendi kendisine öğrenme açısından, akılcı bir uygulamadır. Bu nitelikleri yanında sözlüğün birkaç önemli işlevi şöyle sıralanabilir: Dikkati sağlama, söz varlığını genişletme, aktif katılım ve canlılık sağlama, kendi kendisine öğrenme eğilimini geliştirme, öz güven geliştirme, yardım isteğinde azalmayı sağlama (Budak 2000).

Sözlük kullanmak, öğrenciyi metinden uzaklaştırmakta; kelimenin anlamını öğrenmeye zaman ayırmasını sağlayarak onu anlama etkinliğine güdülemektedir. Diğer yandan kelimenin metin içindeki anlamının yanı sıra diğer anlamlarının da öğrenilmesine olanak tanır. Ancak okuma sürecinde kelimenin sözlükteki anlamı, okunan metindeki bağlam anlamıyla uygunluk göstermeyebilir. Böyle bir durumda, öğrencinin okuduğunu anlama düzeyi ve kullanılan sözlüğün öğrencilerin düzeyine uygunluğu, kelimeyi anlamlandırmada etken olabilir.

Bu bağlamda araştırmanın amacı, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin, bilinmeyen kelimeleri anlamlandırma sürecinde sözlük kullanma alışkanlıklarının öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre belirlenmesidir. Ayrıca öğrencilerin sözlük kullanma alışkanlıklarının cinsiyet, sınıf ve aile gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespiti amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin bilinmeyen kelimelerde sözlük kullanma alışkanlıklarını belirlemeye yönelik betimsel bir çalışmadır. Araştırmada nicel ve nitel araştırma tekniklerinin birlikte yer aldığı ‘çoklu metot’ kullanılmıştır. Çoklu metot (multiple methods), eğitimde araştırılmaya gerek duyulan konuların çeşitli yönlerden değerlendirilmesine elverişlidir ve bir olayın pek çok farklı yönünü ortaya çıkardığından eğitim araştırmalarında sıklıkla kullanılmaktadır (Louis-Lawrence 1997; Silverman 2000). Nicel veriler, “Öğrencilerin bilinmeyen kelimelerde sözlük kullanma alışkanlıklarını belirleme anketi” ile

nitel veriler ise Türkçe öğretmenleriyle yapılan görüşmelerle elde edilmiştir. Nicel ve nitel araştırma teknikleriyle elde edilen sonuçların kendi içinde karşılaştırılması, araştırmanın güvenilirliğinin artırmasına imkân tanımıştır.

Evren ve Örneklem

Nicel araştırmanın evrenini, 2008-2009 öğretim yılında Sakarya ili Hendek ilçesindeki tüm ilköğretim ikinci kademe öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemine ise Hendek ilçesindeki 5 okuldan oransız eleman örnekleme yöntemiyle (Karasar 2000: 113) seçilmiş 407 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin % 51'i (206 kişi) erkek; % 49'u (201 kişi) kızdır; % 39'u (159 kişi) altıncı sınıfta; % 21'i (84 kişi) yedinci sınıfta ve % 40'ı (164 kişi) sekizinci sınıfta öğrenim görmektedir. Algılanan sosyoekonomik düzey bakımından öğrencilerin % 3'ü (13 kişi) alt grupta; % 85'i (345 kişi) orta grupta; % 12'si (49 kişi) ise üst grupta yer almaktadır.

Nitel araştırmanın çalışma grubunu 2008-2009 öğretim yılında Sakarya ili Hendek ilçesinde görev yapan 10 Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır. Öğretmenlerin beşi bayan, beşi erkektir; hizmet yılı ortalaması 9 yıl; yaş ortalaması ise 31'dir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nicel verileri, öğrencilerin bilinmeyen kelimelerde sözlük kullanma alışkanlıklarını belirlemek amacıyla, literatür taramasına dayalı olarak araştırmacı tarafından geliştirilmiş anket ile toplanmış, bu anketin kapsam geçerliği, alanda uzmanlaşmış öğretim üyeleri tarafından incelenmiş ve ankete son şekli verilmiştir. Anketin derecelendirilmesinde üçlü Likert tipi dereceleme (Tavşancıl 2002: 146) kullanılmıştır. Anketin geneli için Cronbach α değeri 0,747 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın nitel verileri, öğrencilerin bilinmeyen kelimelerde sözlük kullanma alışkanlıklarını Türkçe öğretmenlerinin gözlemlerine ve algılarına göre belirlemek amacıyla oluşturulan görüşme formuna dayalı olarak ses kayıt cihazı ile elde edilmiştir. Görüşme formu, araştırmacı tarafından hazırlanmış ve üç öğretim üyesi tarafından kapsam geçerliliği gözden geçirilmiş on bir sorudan oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan 'yarı yapılandırılmış görüşme', görüşme sırasında araştırılan kişilere kısım esneklik sağlayarak oluşturulan soruların yeniden düzenlenmesine, tartışılmasına ve cevapların karşılaştırılmasına olanak sağlamıştır (Ekiz 2003; May 1996).

Verilerin Analizi

Araştırmanın nicel verileri, SPSS 13.0 istatistik programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Verilere hangi testlerin uygulanacağını belirlemek

için verilerin dağılımının normalliği, Shapiro Wilk Testi ile incelenmiş, verilerin normal dağılım gösterdiği bulunmuş ($p > .05$) ve bu nedenle bu çalışmada parametrik testler kullanılmıştır. Anketin sekizinci ve onuncu maddeleri, olumsuz maddeler olduğu için ters kodlanmıştır. Anket maddelerinin dağılımında frekans (n) ve yüzde (%) değerleri alınmıştır. Cinsiyet değişkeni için Bağımsız Grup t Testi yapıp anlamlı fark bulunanlar yorumlanmıştır. Sınıf ve aile gelir düzeyi değişkenleri için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmış, farkın anlamlı olduğu maddelerde, anlamlı farkın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığını belirlemek için de ikili karşılaştırmalarda Scheffe Testi yapılmıştır.

Görüşme formundan elde edilen ses kayıtları, bilgisayar ortamına aktarılmış ve yazılı doküman olarak işlenmiştir. Elde edilen veriler, *içerik analizi* tekniği ile değerlendirilmiştir. İçerik analizi, toplanan verilerin kavramsallaştırılması, tanımlanması, kodlanması ve kategorileştirilmesi sürecidir (Patton 1990: 381; Yıldırım-Şimşek 2005: 227). Kodlayıcının güvenilirliği, farklı kodlayıcıların aynı metni aynı şekilde kodlamalarını gerektirmektedir (Bilgin 2006: 16). Araştırmanın kod ve kategorileri, görüşme formunda yer alan soruların yanı sıra iki araştırmacının görüşme metinlerinin içeriğini analiz etmesiyle elde edilen kavramlara göre oluşturulmuştur. Söz konusu değerlendirmelerin ardından araştırma verilerini tanımlayan dört kategori elde edilmiştir. Araştırmanın geçerliliği öğretmen görüşlerinden birebir yapılan alıntılarla sağlanmıştır. Alıntılar yapılırken şu kodlama sistemi kullanılmıştır: Ö1; birinci öğretmen, B; bayan, E; erkek olduğunu ifade etmektedir.

BULGULAR

Araştırmanın bulguları, öğrencilere yöneltilen ve onların sözlük kullanma alışkanlıklarını sorgulayan anket sonuçlarından oluşan nicel bulgular ile Türkçe öğretmenlerinin öğrencilerin sözlük kullanımına ilişkin algılarını içeren nitel bulgulardan oluşmaktadır:

1. Öğrencilerin Sözlük Kullanma Alışkanlıklarına Yönelik Nicel Bulgular

	Katılıyor	Fikrim yok	Katılmıyor	\bar{X}
	% (n)	% (n)	% (n)	
Kendime ait bir sözlüğüm var.	81,1 (330)	4,9 (20)	14 (57)	2,67
Sözlüklerden yararlanırım.	55,8 (227)	37,3 (152)	6,9 (28)	2,49

Okuduğum metindeki bilmediğim kelimelerin anlamını öğrenmek için hemen sözlüğe bakarım.	71,5 (291)	20,6 (84)	7,9 (32)	2,64
Sözlükten anlamını öğrendiğim kelimeleri cümle içinde kullanabilirim.	69 (281)	20,9 (85)	10,1 (41)	2,59
Kelimelerin anlamını tahmin ederek bulamazsam sözlükten yararlanırım.	15,5 (63)	12,8 (52)	71,7 (292)	1,44
Sözlük kullanırken kelimeleri bulmakta zorlanıyorum.	62,7 (255)	21,9 (89)	15,5 (63)	2,47
Sözlük kullanmaktan hoşlanmıyorum.	63,1 (257)	18,7 (76)	18,2 (74)	2,45
Sözlük kullanarak temel anlamlarını bildiğim kelimelerin farklı anlamlarını da öğrenebiliyorum.	61,7 (251)	26,3 (107)	12 (49)	2,50
Öğrendiğim kelimeleri ekleyerek oluşturduğum kendime ait bir sözlüğüm vardır.	16,5 (67)	17,9 (73)	65,6 (267)	1,51
Boş vakitlerimde sözlüğü karıştırarak yeni kelimeler öğrenmekten hoşlanırım.	34,9 (142)	37,6 (153)	27,5 (112)	2,07
<i>Yeni karşılaştığım kelimelerin anlamını metnin bütününe bakarak tahmin edebilirim.</i>	7,9 (32)	9,1 (37)	83 (338)	1,25

Tablo 1. Öğrencilerin Bilinmeyen Kelimelerde Sözlük Kullanma Alışkanlıklarına İlişkin Sıklık, Yüzde ve Aritmetik Ortalama Değerleri

Yukarıdaki tabloya göre öğrencilerin % 81'inin (330 kişi) kendisine ait bir sözlüğü bulunmaktadır. Öğrencilerin % 56'sı (227 kişi) bilinmeyen kelimelerin anlamının belirlenmesinde sözlüklerden yararlanmakta, % 37'si (152) kişi kararsız kalmakta, % 7'si ise (28 kişi) sözlük kullanmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 72'si (291 kişi) metinlerde karşılaştığı ve anlamını bilmediği kelimeler için hemen sözlüğe bakarken; % 21'i (84 kişi) kararsız kalmakta % 8'i ise hemen sözlüğe bakmak yerine farklı uygulamalar gerçekleştirmektedir. Öğrencilerin % 69'u (281 kişi) sözlükten anlamını öğrendiği kelimeleri cümle içinde kullanabilmekte; % 21'i (85 kişi) kararsız kalmakta; % 10'u ise (41 kişi) anlamını sözlükten öğrendiği kelimeyi cümle içinde kullanamamaktadır.

Öğrencilerin % 16'sı (63 kişi) kelimenin anlamını tahmin edemezse sözlüğe başvurmakta; % 13'ü (52 kişi) kararsız kalmakta geriye kalan

% 72'si (292 kişi); kelimenin anlamını bulmak için böyle bir girişimde bulunmamaktadır. Araştırma grubunda yer alan öğrencilerin % 63'ü (255 kişi) sözlük kullanırken kelimeleri bulmakta zorlanmakta; % 22'si (89 kişi) kararsız kalmakta; % 16'sı (63 kişi) ise sözlükten aradığı kelimeyi bulmakta zorlanmamaktadır.

Araştırmanın bulgularına göre öğrencilerin % 63'ü (257 kişi) sözlük kullanmaktan hoşlanmamakta; % 19'u (76 kişi) kararsız kalmakta; geriye kalan %18'i (74 kişi) ise sözlük kullanmaktan hoşlanmaktadır. Öğrencilerin % 62'si (251 kişi) sözlük vasıtasıyla temel anlamlarını bildiği kelimelerin yan anlamlarını da öğrenmekte; % 26'sı (107 kişi) kararsız kalmakta; % 12'si (49 kişi) buna dikkat etmemektedir.

Diğer yandan araştırmaya katılan öğrencilerin % 17'sinin (67 kişi) öğrendiği yeni kelimeleri yazarak oluşturduğu bir sözlüğü bulunmakta; % 18'i (73 kişi) kararsız kalmakta; % 66'sının (267 kişi) ise bu tür bir sözlüğü bulunmamaktadır. Öğrencilerin % 35'i (142 kişi) boş vakitlerinde sözlük karıştırarak yeni kelimeler öğrenmekten hoşlanmakta; % 38'i (153 kişi) kararsız kalmakta; geriye kalan % 28'i (112 kişi) bu durumdan hoşlanmamaktadır. Öğrencilerin % 8'i (32 kişi) yeni karşılaştığı kelimelerin anlamını metnin bütününe bakarak tahmin edebilmekte; % 9'u (37 kişi) kararsız kalmakta; geriye kalan % 83'ü (338 kişi) ise yeni karşılaştığı kelimelerin anlamını bulmak için metnin bütününe bakarak tahminde bulunmamaktadır.

Gruplar	N	ss	\bar{x}	Sh $_{\bar{x}}$	Sı Testi		
					t	Sd	p
Kız	201	,788	1,60	0,56	2,45	405	,006
Erkek	206	,726	1,42	0,51			

Tablo 2. Öğrencilerin Öğrendiği Kelimeleri Yazarak Kendine Ait Bir Sözlük Oluşturma Durumunun Öğrencinin Cinsiyeti Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Tabloda görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin öğrendiği kelimeleri yazarak kendine ait bir sözlük oluşturma durumunun öğrencinin cinsiyeti değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t=2,45; p<.01). Söz konusu farklılık, kız öğrencilerin lehine gerçekleşmiştir.

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	13,422	2	6,711	18,729	,000	6.-8. sınıf
Gruplar içi	144,760	404	,358			
Toplam	158,182	406				

Tablo 3. Öğrencilerin Okudukları Metinlerdeki Anlamını Bilmediği Kelimeleri Öğrenmek İçin Hemen Sözlüğe Bakma Eğilimlerinin Öğrenim Gördükleri Sınıfa Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Farklı sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin okudukları metinlerdeki anlamını bilmediği kelimeleri öğrenmek için hemen sözlüğe bakma eğilimi ile öğrenim gördükleri sınıf arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F_{2-404}=18,729$, $p<0.01$). Bu farklılığın kaçınıcı sınıfta öğrenim gören öğrencilerden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe Testi sonucunda, farklılığın sekizinci sınıf öğrencileri ($\bar{X}=2,61$) ile altıncı sınıf öğrencileri ($\bar{X}=2,82$) arasından kaynaklandığı bulunmuştur. Bu bulguya göre, okudukları metinlerdeki anlamını bilmediği kelimeleri öğrenmek için altıncı sınıf öğrencileri, sekizinci sınıflara göre daha çok sözlüğe bakmakta, sınıf seviyesi yükseldikçe anlamı bilinmeyen kelimelerde sözlüğe bakma eğilimi azalmaktadır.

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	4,008	2	2,004	5,268	,006	Alt gelir grubu-Üst gelir grubu Orta gelir grubu-Üst gelir grubu
Gruplar içi	153,692	404	,380			
Toplam	157,700	406				

Tablo 4. Öğrencilerin Sözlüklerden Yararlanma Eğilimlerinin Ailelerinin Gelir Düzeyine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Öğrencilerin sözlüklerden yararlanma eğilimi ile ailelerinin gelir düzeyleri arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F_{2-404}=5,268$, $p<0.01$). Bu farklılığın hangi gelir düzeyine mensup öğrencilerden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe Testi sonucunda, sözlüklerden yararlanma konusunda üst gelir grubuna mensup

öğrencilerin ($\bar{X} = 2,76$) orta gelir grubuna mensup öğrencilere ($\bar{X} = 2,46$) göre; yine üst gelir grubuna mensup öğrencilerin ($\bar{X} = 2,76$) alt gelir grubuna mensup öğrencilere ($\bar{X} = 2,38$) göre daha olumlu görüş bildirdiği belirlenmiştir.

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	2,915	2	1,458			Alt gelir grubu-Üst gelir grubu
Gruplar içi	155,266	404	,384			
Toplam	158,182	406		3,793	,023	

Tablo 5. Öğrencilerin Okudukları Metindeki Bilmediği Kelimelerin Anlamını Öğrenmek İçin Hemen Sözlüğe Bakma Eğilimlerinin Ailelerinin Gelir Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Öğrencilerin okudukları metindeki bilmediği kelimelerin anlamını öğrenmek için hemen sözlüğe bakma eğilimi ile ailelerinin gelir düzeyleri arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan varyans analizi sonucunda, istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F_{2-404} = 3,798$, $p < 0,05$). Bu farklılığın hangi gelir düzeyine mensup öğrencilerden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe Testi sonucunda, üst gelir grubuna mensup öğrencilerin ($\bar{X} = 2,76$) alt gelir grubuna mensup öğrencilere ($\bar{X} = 2,38$) göre okudukları metindeki bilmediği kelimelerin anlamını öğrenmek için hemen sözlüğe bakma eğiliminin daha fazla olduğu belirlenmiştir.

2. Türkçe Öğretmenlerinin Öğrencilerin Sözlük Kullanımına İlişkin Gözlem ve Algılarını İçeren Nitel Bulgular

2.1. Öğrencilerin Derslere Sözlük Getirme Durumları

Araştırmaya katılan Türkçe öğretmenlerinin çoğunda, İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2006) kelime öğretiminin direkt sözlüğe başvurma yerine tahminde bulunarak anlamı keşfetmeye dayalı olmasından dolayı öğrencilerin her derse sözlük getirmediği algısı mevcuttur. Bazı öğretmenler [Ö5, B; Ö6, B; Ö10, B], zorunlu tutma yoluyla öğrencilerin derslere sözlük getirmesini sağladıklarını belirtmiştir. Diğer yandan bir öğretmenin [Ö7, E] ders kitaplarında yer alan bilinmeyen ke-

limelerin öğretimine dayalı etkinlikleri hâlâ ev ödevi olarak vermesi, dikkat çekici bulunmuştur.

Türkçe öğretmenlerinin çoğu [Ö1, B; Ö2, E; Ö4, B; Ö5, B; Ö8, E; Ö9, E], eski programa göre hazırlanmış Türkçe ders kitaplarında, metinde geçen ve anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamlarının ders kitabının sonunda yer alan sözlüklerde verilmesinin öğrencilerin araştırma ve öğrenme isteğini körelttiğini ancak hâlihazırda kullanılmakta olan ve Türkçe Dersi Öğretim Programı'na (2006) göre hazırlanmış ders kitaplarında bu sözlüklerin yer almamasının olumlu bir gelişme olarak öğrenciyi araştırma yönelttiğini düşünmektedir.

2.2. Öğrencilerin Sözlük Kullanmayı Bilme Becerileri

Araştırmaya katılan Türkçe öğretmenlerinin çoğu, öğrencilerin ilköğretim birinci kademedeki öğretimlerinde sözlük kullanmayı öğrenerek geldiği algısında birleşmektedir. Öğrencilerin bir kelimeyi sözlükten bulabilmek için fazla zaman harcamadıkları, bu tür çalışmaların öğrenciler arasında kelimeyi sözlükten bulma yarışmasına dönüştüğü algısı da Türkçe öğretmenleri arasında ortaktır.

Burada bir öğretmenin [Ö3, E] “öğrenciler tarafından sözlük kullanmanın yeni kelimelerin öğrenilmesinde bir amaç değil ödev olarak algılandığını ve sözlüklerden yeni bir kelimenin anlamını öğrenmenin onlar için çok da ilgi çekici olmadığını” belirtmesi, dikkat çekici bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

2.3. Öğrencilerin Bilinmeyen Bir Kelimeyle Karşılaştıklarında Anlamını Öğrenmek İçin Başvurduğu Yollar

Türkçe öğretmenlerinin gözlemlerine göre öğrenciler okudukları metinlerde bilinmeyen bir kelimeyle karşılaştıklarında üç farklı yaklaşım sergilenmektedir: Öğrencilerin bir kısmı öncelikle öğretmene sormakta böyle bir durumda öğretmenler [Ö4, B; Ö7, E; Ö8, E; Ö9, E; Ö10, B] öğrencilerini hemen sözlüğe yönlendirmektedir. Türkçe öğretmenlerinden bazılarının göre [Ö2, E; Ö3, E; Ö5, B] öğrenciler anlamını bilmedikleri kelimelerin anlamını öğrenmek için hemen öğretmene başvurmakta, öğretmen de öğrencileri sözlüğe yönlendirmeksizin anlamı kendisi söylemektedir. Öğrencilerin son eğilimleri ise metnin bağlamından hareketle anlamı tahmin etme, ardından da öğretmene sorma [Ö1, B; Ö6, B] biçimindedir. Öğrencilerin son eğilimi, İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın (2006) temelini oluşturan yapılandırmacı yaklaşımın “öğrencilerin öğrenme etkinliklerinin geçmiş yaşantılarından hareketle bireysel deneyimleriyle gerçekleşmesi” ilkesine de uygunluk göstermektedir.

2.4. Öğrencilerin Anlamlarını Öğrendikleri Kelimeleri Kendi Cümleleriyle İfade Edip Yeni Bir Biçimde Kullanma Becerileri

Öğrencilerin anlamını öğrendikleri kelimelerin yeni anlamlarıyla cümleler kurabildikleri ancak bu cümlelerin daha çok basit cümle niteliği taşıdığı Türkçe öğretmenleri [Ö4, B; Ö5, B; Ö6, B; Ö7, E; Ö8, E; Ö9, E] tarafından dile getirilmiştir. Diğer yandan bazı öğrencilerin kelimelerin anlamını ezberlemeye yönelindikleri, -özellikle de günlük hayatta kullanmadıkları kelimeleri ezberledikleri- kelimelerin çoğunlukla metnin içinde geçen anlamıyla öğrenildiği kitap okumadıklarından dolayı cümle kurmakta zorlandıkları da Türkçe öğretmenleri tarafından [Ö1, B; Ö2, E] ifade edilmiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Kelime ve kavram zenginliği, düşünme sürecinde akıcılığa ve düşünce zenginliğine işaret eder. Bir bakıma iletişim sürecinin işleyişinde, düşünme oluşumu ve paylaşımında kelimeler temel adımları oluşturmaktadır. Dolayısıyla kullanılan dilde ne kadar kelime varsa düşüncelerin de ancak o kadar geliştirilebileceği, beyindeki düşünce alanının genişliğinin ve derinliğinin dildeki kelime sayısı ile doğru orantılı olduğu söz konusu edilmektedir. O hâlde okullarda kelime öğretimi, kavram oluşturma çalışmalarları ve bu çerçevede sözlük kullandırma, önem verilmesi gereken etkinlikler arasında yer almalıdır (Budak, 2000).

Araştırmanın nitel bulgularına göre Türkçe öğretmenlerinin çoğu, İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın (2006) kelime öğretiminde hemen sözlüğe başvurma yerine tahminde bulunarak anlamı keşfetmeye dayalı olmasından dolayı öğrencilerin her derse sözlük getirmediğini belirtmiştir. Nitekim araştırmanın nicel araştırma bulgularına göre de öğrencilerin % 81'inin (330 kişi kendisine ait bir sözlüğü bulunmakta ancak öğrencilerin sadece % 56'sı (227 kişi) sözlüklerden yararlanmakta; geriye kalan % 44'ü ya sözlüklerden yararlanmamakta ya da fikri olmadığını belirtmektedir. Diğer yandan öğrencilerin sadece % 17'sinin (67 kişi) anlamını öğrendiği kelimeleri ekleyerek oluşturduğu kendisine ait bir sözlüğünün bulunması, hem yukarıdaki bulguları desteklemekte hem de öğrencilerin sözlük kullanmaya yönelik olumlu tutum geliştirmediğini ortaya koymaktadır. Diğer yandan nitel araştırma bulgularında, bir Türkçe öğretmenin "öğrenciler tarafından sözlük kullanmanın yeni kelimelerin öğrenilmesinde bir amaç değil ödev olarak algılandığını ve sözlüklerden yeni bir kelimenin anlamını öğrenmenin onlar için çok da ilgi çekici olmadığını" belirtmesi, öğrencilerin sözlüklere gereken önemi vermediğini göstermektedir.

Araştırma sonucunda, öğrenciler tarafından kelime dağarcığını ve Türkçe bilinci geliştirmede sözlüklerin öneminin yeterince kavranmadığı

belirlenmiştir. Bu noktada Türkçe öğretmenlerine önemli görevler düşmektedir. Türkçe öğretmenlerinin hizmet içi eğitimlerinde; öğretmen adaylarının da üniversitelerdeki eğitimlerinde sözlüklerin kelime dağarcığını geliştirme ve ana dili açısından önemine yönelik bilinçlendirilmeleri gereği ortaya çıkmaktadır.

Tebliğler Dergisi'nde (2006) yayınlanan "Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönerge"de "öğrencilere sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmak ve farklı sözlüklere yönlendirmek için Türkçe ders kitaplarında sözlük bölümüne yer verilmez" ifadesi yer almaktadır. Araştırmanın nitel bulgularına göre Türkçe öğretmenlerinin bir kısmı, eski programa göre hazırlanmış Türkçe ders kitaplarında metinde geçen ve anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamlarının ders kitabının sonunda yer alan sözlüklerde verilmesinin öğrencilerin araştırma ve öğrenme isteğini körelttiğini; ancak hâlihazırda kullanılmakta olan ve Türkçe Dersi Öğretim Programı'na (2006) göre hazırlanmış ders kitaplarında bu sözlüklerin yer almamasının olumlu bir gelişme olarak öğrenciyi araştırma yönelttiğini düşünmektedir. Nitekim Sağır'a (2002: 47) göre de öğrenciden henüz metinle karşılaşmadan yani metni dinleyip okumadan önce ev çalışması olarak kelimelerin, deyimlerin, deyişlerin, terimlerin anlamlarını sözlüklerden bulup yazmaları, ezberlemeleri istenmemelidir. Ancak araştırma bulgularında bir Türkçe öğretmenin ders kitaplarında yer alan bilinmeyen kelimelerin öğretimine dayalı etkinlikleri hâlâ ev ödevi olarak verdiğini belirtmesi, İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı (2006) öğretmenlerin hepsinin henüz benimsemediğini göstermektedir.

Dille iletilen mesajların algılanması, o mesajın yer aldığı bağlam içinde anlam kazanır. Kişilerin aynı fiziksel ve toplumsal ortam içinde farklı algılamaları vardır, bu nedende farklı bilişsel bağlam geliştirir (Cüceloğlu 1991: 207). Yurt dışında yapılan çeşitli araştırmalarda anlamı bilinmeyen kelimelerin öğrenilmesinde metin içi bağlamın işlevi (Beech 2004; Coady, 1993, 1997; Huckin-Coady 1999; Hulstijn 2003; Scott-Nagy 1997) ve sözlüklerin işlevi (Laufer-Hadar 1997; McKeown 1993; Nation 2001; Nist-Olejnik 1995; Stanovich-Cunningham 1992) tartışılmıştır.

Araştırma bulgularına göre öğrencilerin % 72'si (291 kişi), okuduğu metindeki bilmediği kelimelerin anlamını öğrenmek için hemen sözlüğe bakmayı tercih etmektedir. Diğer yandan araştırmaya katılan öğrencilerin sadece % 16'si (63 kişi) bilinmeyen kelimelerin anlamını metnin bağlamından tahmin etmeye çalışmakta, bulamazsa sözlüğe bakmaktadır. Yine öğrencilerin % 83'ü (338 kişi), yeni karşılaştığı kelimelerin anlamını metin içi bağlama bakarak tahmin edemediğini belirtmiştir. Türkçe öğretmenleriyle yapılan görüşme bulgularına göre de öğrenciler okuduk-

ları metinlerde bilinmeyen bir kelimeyle karşılaştıklarında öncelikle öğretmene sormakta böyle bir durumda öğretmenler çoğunlukla öğrencilerini hemen sözlüğe yönlendirmekte ya da anlamı kendisi söylemektedir. Bu bulgular, yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda öğrencilerin geçmişte oluşturdukları yaşam deneyimlerine dayalı olarak anlam oluşturma esasına dayalı “bağlam temelli kelime öğretimi”nin hedeflerine yeterince ulaşmadığını göstermektedir.

“Bağlam temelli kelime öğretimi”yle öğrenci, o kelimenin sadece bağlam içindeki anlamını öğrenmektedir. Bu açıdan öğrencileri sözlüğe yönlendirme, metnin bağlamdaki anlamının doğruluğunun yanı sıra diğer temel ya da yan anlamlarının öğrenilmesi için de gereklidir. Öğrencilere önce bağlamdan hareketle anlamı öğrenme ardından sözlükten yararlanarak kelimenin diğer anlamlarını da öğrenebilme fırsatı sunulmalıdır.

Öğrencilerin % 63’ü (257 kişi) sözlük kullanmaktan hoşlanmamakta; sadece % 35’i (142 kişi) boş vakitlerinde sözlüğü karıştırarak yeni kelimeler öğrenmekten hoşlanmakta ve yalnızca % 17’si (67 kişi) öğrendiği kelimeleri ekleyerek kendine ait bir sözlük oluşturmaktadır. Araştırmanın bu bulguları, öğrencilerin sözlüklere yönelik olumsuz bir tutum geliştirdiğini göstermektedir. Öğrencilere yönelik kelime öğretimi çalışmaları, öğrenci çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerle sınırlıdır. Öğrenciler ders dışı okuma çalışmalarında sözlüğe yeterince başvurmamakta, yeni kelimeler öğrenme çabasına girmemektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 69’u (281 kişi) sözlükten anlamını öğrendiği kelimeleri cümle içinde kullanabildiğini belirtmiştir. Ancak araştırmaya katılan Türkçe öğretmenlerine göre öğrenciler, anlamını öğrendikleri kelimelerin yeni anlamlarıyla cümleler kurabilmekte ancak bu cümleler daha çok basit cümle niteliği taşımakta, bazı öğrenciler de kelimelerin anlamını ezberlemeye yönelmektedir.

Öğrencilerin anlamı bilinmeyen kelimelerde sözlük kullanma alışkanlıklarını belirlemeye yönelik bu araştırmanın Türkiye’nin farklı sosyoekonomik ve coğrafi bölgelerinde de yapılarak sonuçlarının karşılaştırılması, bundan sonraki araştırmacılara önerilebilir.

KAYNAKÇA

- AKÇAMETE, G. (1999), *Etkili ve Hızlı Okuma-Okumayı Nasıl Geliştirebiliriz?*, Aydoğdu Ofset Ankara.
- BEECH, J. R. (2004), “Using a dictionary: Its influence on children’s reading, spelling, and phonology” *Reading Psychology*, 25, s. 19-36.
- BİLGİN, N. (2006), *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi. Teknikler ve Örnek Çalışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

- BÖLER, T. (2006), "Türkçe Sözlük (TDK) ile Örnekleriyle Türkçe Sözlük'ü (MEB) karşılaştırma denemesi" *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, s. 101-118.
- BUDAK, Y. (2000), "Sözcük Öğretimi ve Sözlüğün İşlevi" *Dil Dergisi*, 92, s. 19-25.
- COADY, J. (1993), "Research on ESL/EFL Vocabulary Acquisition: Putting it in context", (T. Huckin, M. Haynes, & J. Coady, Eds.), *Second Language Reading and Vocabulary Learning*, Ablex Publishing Corporation, Norwood, NJ, pp. 3-23
- COADY, J. (1997), "L2 Vocabulary Acquisition: A synthesis of the research" (J. Coady & T. Huckin, Eds.), *Second Language Vocabulary Acquisition*, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 273-290
- CÜCELOĞLU, D. (1991), *İnsan ve Davranış*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- DEMİR, C. (2006), "Türkçe/Edebiyat Eğitimi ve Kişisel Kelime Serveti", *Milli Eğitim*, 169. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/169/celal.pdf> (son erişim 21 Mayıs 2009).
- EKİZ, D. (2003), *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş*, Anı Yayınları, Ankara.
- FİŞHER, R. (1995), *Teaching Children To Think*, Stanley Thornes Publishers, London.
- GAİRNS, R.; Redman, S. (1986), *Working With Words: A Guide To Teaching And Learning Vocabulary*, Cambridge University Press. USA.
- GARDNER, D. (2007), "Children's Immediate Understanding of Vocabulary: Contexts and Dictionary Definitions.", *Reading Psychology*, 28, 331-373.
- GÖĞÜŞ, B. (1978), *Türkçe ve Yazın Eğitimi*, Kadioğlu Matbaası, Ankara.
- GÜNEŞ, F. (2003), "Okuma Yazma Öğretiminde Cümlelerin Önemi", *Türklük Bilimi Araştırmaları* (Türkçenin Öğretimi Özel Sayısı), S. 13, s. 39-48.
- HUCKİN, T. & Coady, J. (1999), "Incidental vocabulary acquisition in a second language: A review" *SSLA*, 21, s. 181-193.
- HULSTIJN, J. H. (2003), Incidental and intentional learning, (Eds. C. J. Doughty & M. H. Long), *The Handbook of Second Language Acquisition*, Blackwell Publishing, Oxford, pp. 349-381.
- JOYCE, B.; Calhoun, E.; Hopkins, D. (2000), *Models of Learning Tools for Teaching*, Open University Press, USA.
- KARASAR, N. (2000), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- KAVCAR, C.; Oğuzkan, F.; Sever, S. (1998), *Türkçe Öğretimi*, Engin Yayınları, Ankara.
- LAUFER, B., & Hadar, L. (1997), "Assessing the effectiveness of monolingual, bilingual, and "bilingualized" dictionaries in the comprehension and production of new words", *The Modern Language Journal*, 81, s. 189-196.
- LOUIS, C. & Lawrence, M. (1997), *Research Methods in Education*, Routledge Press, London.

- MACKEY, W. F. (1969), *Language Teaching Analysis*, Longman Green & Co Ltd, London.
- MAY, T. (1996), *Social Research –Issues, Methods and Process*, Open University Pres, Buckingham.
- MCKEOWN, M. G. (1993), “Creating effective definitions for young word learners”, *Reading Research Quarterly*, 28, s. 17–31.
- MEB (2006), *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6, 7, 8. Sınıflar)*, MEB Yayınları, Ankara.
- MEB (2006), “Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönerge”, *Tebliğler Dergisi*, 2589. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2589_0.html (son erişim 21 Mayıs 2009).
- NATION, I. S. P. (2001), *Learning Vocabulary in Another Language*, Cambridge University Pres, Cambridge.
- NİST, S. L., & Olejnik, S. (1995), “The role of context and dictionary definitions on varying levels of word knowledge”, *Reading Research Quarterly*, 30(2), s. 172–193.
- NOVAK, J. D. (1998), *Learning, Creating, and Using Knowledge*, Lawrence Erlbaum Associates, USA.
- NUNAN, D. (1998), *Language Teaching Methodology*, Prentice Hall, London.
- ORLICH, D.-Harder, R.J.-Callahan, R.C.-Gibson, H. W. (2001), *Teaching Strategies*, Houghton Mifflin Company, USA.
- ÖZBAY, M.-Melanlioğlu, D. (2008), “Türkçe Eğitiminde Kelime Hazinesinin Önemi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(5), s. 30-45.
- PATTON, M. Q. (1990), *Qualitative Evaluation and Research Methods*, Sage Publications, USA.
- ROBB, L. (2003), *Teaching Reading in Social Studies, Science, and Math*, Scholastic Inc, USA.
- SAGIROĞLU, M. (2002), *İlköğretim Okullarında Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- SCOTT, J. A., & Nagy, W. E. (1997), “Understanding the definitions of unfamiliar verbs”, *Reading Research Quarterly*, 32(2), s. 184–200.
- SİLVERMAN, D. (2000), *Doing Qualitative Research*, Sage Publications, London.
- STANOVICH, K. E., & Cunningham, A. E. (1992), “Studying the consequences of literacy within a literate society: The cognitive correlates of print exposure”, *Memory & Cognition*, 20, s. 51–68.
- TAVŞANCIL, E. (2002), *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Analizi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- TURAL, S. (2002), “Kavramlar ve Terimler Ortak Düşünüşün Ürünü ve Anahtarıdır”, *Türk Dili*, 607, s. 59-66.
- ÜLGEN, G. (1996), *Kavram Geliştirme*, Setma Yayınları, Ankara.

- WOOD, D. (1999), *How Children Think and Learn*, Blackwell Publishers, USA.
- YILDIRIM, A.-Şimşek, H. (2005), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, Ankara.